

PROLOOG

Camilo Guevara

Santa Cruz, Bolivia 1967

Na bijna een jaar van hevige strijd is de groep van Joaquín onlangs door verraad in Vado del Yeso in een hinderlaag gelopen. Het net rond de troep van Che sluit zich steeds nauwer.

Besloten wordt de streek te verlaten en op zoek te gaan naar een gebied waar effectiever geopereerd kan worden om de guerrillastrijd te consolideren. Het wordt middag, de soldaten rukken op, de strijd komt dreigend dichterbij.

In de groene agenda die door de Boliviaanse militairen in beslag is genomen staat op de laatste bladzijde, de dato 7 oktober 1967, de volgende notitie, die door het kriebelige handschrift van de schrijver nauwelijks is te lezen: 'De dag waarop we elf maanden geleden met onze guerrilla zijn begonnen is zonder moeilijkheden verlopen, in een bucolische sfeer ...' Deze woorden zijn in geen enkel opzicht de epiloog van het heroïsche epos dat in dit dagboek wordt beschreven, want er is geen vleugje moedeloosheid, pessimisme of defaitisme in te bespeuren, integendeel, het lijkt een proloog, een begin.

8 oktober. Een gewonde gevangene wordt overgebracht naar het bouwvallige schoolcomplex in La Higuera, in zichzelf gekeerd en bijna niet in staat om adem te halen. Hij kan nauwelijks rechtop lopen, vecht met het gewicht dat zich de laatste maanden opstapelt, dat samenspannt tegen zijn rechte schouders. Hij is verzwakt door tegenspoed en ziekte, door de dood van vrienden en kameraden, door het verraad van sommigen van hen, door de niet benijdenswaardige verantwoordelijkheid die hij draagt voor andermans leven en dat van zijn naasten, door heimwee naar de mensen van wie hij houdt. De last is gelijk aan de som van aardse krachten. Toch staat hij fier rechtop, vol

overtuiging, klaar voor een volgend gevecht.

Later, vastgebonden en leunend tegen de lemen muur, wachtend op de onvermijdelijke beslissing, observeert hij de doelloos rondlopende hoofdbewakers. De een is wat arroganter dan de ander, huurmoordenaars die voortijdig victorie kraaien, die af en toe proberen de man te tergen die zij als slachtoffer beschouwen. Maar het respect dat hij afdwingt en de kracht van zijn staalharde blik, die diep in mensen doordringt, tomen de drang naar lafheid in om onmiddellijk plaats te maken voor verwarring.

Ze zien zich tegenover een enorm dilemma geplaatst. Aan de ene kant hebben ze een van de prominentste revolutionairen ooit in handen, een rechtschapen man met solide argumenten, die als levend bewijs kan dienen voor vermeende buitenlandse agressie of voor een macaber communistisch plan om de wereld te veroveren. Aan de andere kant weten ze dat hun gevangene een halsstarrige aanklager is, die ieder gerechtshof zou kunnen omvormen tot een publiek platform en er, zonder belang te hechten aan de uitkomst van een pseudoproces, een gevaarlijk politiek spel van zou kunnen maken met een onzekere afloop.

Het ELN, het Nationaal Bevrijdingsleger van Bolivia, heeft zijn aanwezigheid kenbaar gemaakt en een heleboel acties op Boliviaans grondgebied uitgevoerd, bijna altijd met succes, zonder dat iemand die heeft kunnen verhinderen. De nationale noch de internationale publieke opinie stond onverschillig tegenover deze gebeurtenissen, waardoor er overal een sfeer van sympathie ontstond, ondanks het feit dat de verwachte massale toestroom van Boliviaanse boeren in de guerrillagelederen nog was uitgebleven.

De gebeurtenissen die, toevallig of niet, de afgelopen dagen hebben plaatsgevonden, hebben de guerrilla grote bekendheid gegeven. Hierdoor is het pad geëffend om er in relatief korte tijd de vruchten van te kunnen plukken. Daarom is dit een heel delicaat moment en degenen die de status quo willen handhaven, weten dat dit moment beslissend is.

Het is op zich al paradoxaal om van een school een gevangenis te maken, maar domweg zinloos, en zelfs ongerijmd en crimineel,

om te proberen ideeën met een geweer om zeep te helpen op een plek waar bevruchting plaats hoort te vinden. Er heerst een sfeer van wraak, het soort houding waarmee die kleurloze verachtelijke onbenulligen, die hun ‘zaken’ onveranderlijk met zulke weinig subtiele methodes verdedigen, er symbolisch hun stempel op drukken.

In de korte momenten van stilte neemt hij, worstelend met de touwen om zijn stijve ledematen soepeler te maken, in gedachten afscheid van zijn herinneringen, van zijn vrouw, omringd door zijn kinderen, zijn familieleden en naaste vrienden, van zijn Argentinië, van zijn Cuba, van de wereld en van Fidel. Hij maakt zich zorgen over het lot van degenen die erin geslaagd zijn om levend uit de schermutseling te komen, hij denkt ...

Ongetwijfeld zullen sommigen zich gelukkig prijzen of gefeliciteerd worden omdat ze het Boliviaanse leger zoveel eer hebben bezorgd. De gevangenneming van commandant Guevara was de redding – tenminste dat denken zij – voor het bloedeloze regime, dat geen enkel aanzien genoot. Maar hoe kan een geest gericht op de toekomst worden opgesloten in het verleden? Hoe kan een voorbeeldfiguur worden ingesloten in een cel? Met een bloedend been, een gebroken geweer en zonder verdere munitie hadden ze hem die dag te pakken kunnen krijgen, maar alleen omdat hij een echte man was, solidair, en een echte revolutionair, van het soort dat alleen wordt bewogen door gevoelens van liefde.

Hij had de omsingeling kunnen doorbreken. Wie zou er kunnen twijfelen aan zijn tactische kennis? Maar hij gaf er de voorkeur aan bij degenen te blijven die zichzelf niet konden redden, en dan doel ik vanzelfsprekend op de zieken en gewonden. Hij had Santa Cruz al een tijd daarvoor kunnen verlaten, maar hij besloot te wachten, door te gaan met zoeken en de troep van Joaquín niet in de steek te laten. Kostbare dagen gingen voorbij, maar hij zei nooit dat het verloren tijd was. Hij had El Pelao, en El Francés, die hem later zou demoniseren, op eigen gelegenheid naar de stad kunnen laten gaan, waar ze bepaalde taken moesten afmaken, maar hij wilde hen liever op een betrekkelijk veilige plaats achterlaten.

Zo'n krachtige, complete man past niet binnen de bekrompen criteria van degenen die hem moeten berechten. Zeker, het valt niet te ontkennen dat er mensen zijn die bang voor hem zijn en hem bekritisieren: de onwankelbare revolutionairen bij het natafelen, de bureaucraten, de lafaards natuurlijk, de onfatsoenlijken, de opportunisten, de tirannen van de oligarchieën en de oligarchen van de democratie. Om allerlei redenen verbergen ze zich voor hem of proberen hem weg te stoppen achter de bedrieglijke dekmantel dat utopieën niet te verwezenlijken zijn, maar de overgrote meerderheid, die geheel of gedeeltelijk zijn visie op de toekomst deelt, schat hem hoog in.

Zijn grootsheid wordt op dit moment nog nauwelijks onderkend, dat zal een taak van de geschiedenis zijn. Zijn gevangenen blaken van gezondheid, terwijl degenen die het hebben gewaagd hen gevangen te nemen nu moeten boeten voor hun moed, want zij hebben met slechts vijftig gewapende mannen een heel leger getrotseerd, dat is getraind en gefinancierd door het rijk en hun pretoriaanse Rangers.

Niet ver daarvandaan komt die nacht een kleine groep mannen bijeen in een gebied dat door steile rotsen wordt omsloten. Sommigen hebben wonden die niet willen helen, iedereen heeft honger en dorst en is onbeschrijflijk moe. Met een grote onzekerheid, die op hun gezicht valt af te lezen, zoeken ze op een draagbare radio wanhopig naar zenders die hen kunnen informeren over de verblijfplaats van hun andere kameraden en hun geliefde commandant. Zonder te weten wat er met hen is gebeurd draaien ze, gekweld door een sterk gevoel van onheil, nerveus aan de knop van de zenders op zoek naar de betrouwbaarste stations, ook al hebben ze diezelfde stations altijd met grote reserve beluisterd. Uit ervaring en uit de boeken weten ze hoe die zenders gemanipuleerd kunnen worden, en munt slaan uit de voortdurende behoefte van de guerrillastrijders aan informatie door dodelijke valstrikken te leggen of in het beste geval door hen de verkeerde kant op te sturen. Maar ditmaal zijn ze, zonder de gevolgen zelfs maar af te wegen, blij met de minste aanwijzing, als ze maar iets kunnen doen.

Ze willen iets doen wat beantwoordt aan hun gevoelens van solidariteit ten opzichte van de wapenbroeders en hun ideeën. De drang om hen te helpen en om de beweging te redden is sterker dan welke rationele overweging over het resultaat van de reddingsacties ook, ondanks het feit dat Che en de andere kameraden er niet bij zijn. Want wat ernstig is bedreigd is het ELN zelf, in zijn eerste vormende fase, waarvoor de strijders al zo vaak hun leven hebben gewaagd. Daarom zijn ze op het moment dat het noodzakelijk is altijd bereid om te vechten.

Ze hadden precies gedaan wat vooraf was afgesproken over de plaats van samenkomst: als het niet hier was, dan daar of nog verder weg. Zo hadden ze de eventuele evacuatie van de guerrillamacht gepland en afgesproken waar ze elkaar zouden ontmoeten in geval van tegenslag of terugtrekking. Daarom was er niets om je voor te schamen. Voor sommigen was het zoveel maanden van strijd op Boliviaans grondgebied, voor anderen een leven delen van ups en downs, weinig voorzieningen en veel verwachtingen en dromen, van elkaar redden, je leven voor elkaar op het spel zetten, van verlies van dierbaren en vrienden. Zij bleven gebroken achter met een onterecht maar logisch gevoel van schuld, met de angst en pijn van een latente wanhoop. In stilte verlangden ze naar hetzelfde lot als hun kameraden, wat dat ook mocht zijn, en hoewel ze optimisme forceerden om hun gedachten in bedwang te houden, ging hun hart vreemd tekeer en voelden ze de dreiging van wat zij onmogelijk hadden geacht.

Toen werd het dramatische bericht bevestigd: Che was gedood in de strijd. Dit bericht was afkomstig van dezelfde bronnen als die welke zijn bezittingen beschreven met een overvloed aan details en alle mogelijke subtiliteiten waarvan alleen zijn familie op de hoogte was. Dus zonder dat er nog enige twijfel bestond over wat zij hadden ingeschat als een verre mogelijkheid, begrepen ze nu dat het de harde en koude werkelijkheid was, een werkelijkheid die al hun gedachten en hun spieren deed verkrampen. Wat moesten ze doen? Wat moest er gedaan worden? Wat deden ze daar? Wat was hun plicht? Het antwoord moest te vinden zijn in de gebeurtenissen, het verdriet had hen in de greep en de tijd

drong. Het leger had het zoeken nog niet gestaakt en kon hen ieder moment aanvallen. Daarom moesten ze zo snel mogelijk handelen. Door hoeveel herinneringen werd hun geest overspoeld, door hoeveel stemmen die ze pas nog hadden gehoord, door hoeveel betrokkenheid. Een van die zinnen kon spontaan in hen opwellen, zo een die grote waarheden in een paar woorden samenvat: 'In een ware revolutie zegevier je of sterf je.' Maar het kon ook een andere zin zijn, die het midden hield tussen een onzeker vaarwel en het onwankelbare geloof in het doel: '*Hasta la victoria siempre!*' (Altijd op weg naar de overwinning!), die ze al zo vaak hadden gehoord. Wat doet het ertoe, alleen het feit telt. Als de strijd wordt voortgezet, zullen Che en zijn kameraden, ondanks het grote verlies, zegevieren. Als de strijd wordt opgegeven, zonder voortzetting in het heden en de toekomst, zal zijn lofzang op de armen net zo levenloos zijn als zijn lichaam.

Zij moeten beslissen over de loop van de geschiedenis. Wij weten dat het volk het laatste woord zal hebben, maar het is een gunstig, ondubbelzinnig teken wanneer de soldaten van de revolutionaire beweging de denkbeelden en acties van hun leiders trouw blijven. Dat bestendigt de kracht ervan en degenen die sneuvelen of zich terugtrekken, zullen worden vervangen, waardoor er genoeg veerkracht zal zijn om nieuwe successen te behalen. Zo ontstaat het beroemde pact van het nietige Bevrijdingsleger van Bolivia om tot het eind te vechten, de strijd voort te zetten tot de belangrijkste doelen van de guerrillabeweging verwezenlijkt zijn, die zo sterk geworteld zijn in het historische denken van Latijns-Amerika en dat van Guevara. Hiermee zal de mogelijkheid worden geschapen voor nieuwe heldendaden in de strijd van het volk voor zijn verlossing.

9 oktober. In dat armoedige schooltje in La Higuera zit in een kleine ruimte een van de meest consequente mensen gevangen die we ooit hebben gekend. Een groot man die geduldig wacht op de dood die zijn beulen voor hem in petto hebben en, zonder dat te verwachten, op de onsterfelijkheid die voort zou komen uit de grote empathie voor zijn ideeën en zijn daden, allebei van het zuiverste en meest onzelfzuchtige soort. Het bevel om hem te

vermoorden komt uit Washington. De onderdanen gehoorzamen en met een kogelsalvo beroven ze het dappere lichaam van de guerrillastrijder van zijn kracht, een afschuwelijke en droevige vergissing. In weerwil daarvan wordt Che een krijgshaftig symbool van verzet, van de strijd voor rechtvaardigheid, van passie, van de noodzaak om mens te zijn, oneindig vermenigvuldigd in de idealen en mankracht van degenen die strijden. Dat is in feite wat deze stromannen en hun almachtige bazen angst aanjaagt.

Ze hebben nooit begrepen dat het absurd is om te proberen de paradigmatische ideeënrijkdom te vernietigen van een stoutmoedige geest, van de onvermoeibare werker en onderzoeker die Che was, van de formidabele leider die slagen aan de bureaucratie en aristocratie blijft toebrengen, zelfs nu hij er niet meer is. Ze hebben evenmin begrepen dat het onmogelijk is om zelfs maar iets van de diepgewortelde overtuiging die Che zelf belichaamde – waarvan talloze voorbeelden zijn – te ondermijnen, dat het individu superieur kan zijn, tot grotere hoogten kan stijgen en de maatschappij waarin we leven edelmoediger kan maken.

Uit zijn onveranderde opvattingen is af te leiden dat Che altijd is blijven geloven dat revolutionairen, ook al werden ze sadistisch afgeslacht, alleen geweld mochten gebruiken als dat absoluut noodzakelijk was, en ook dan mocht die primitieve impuls niet gepaard gaan met wreedheid. Dat is omgekeerd evenredig aan de voorwaarden die aan een revolutionair worden gesteld.

Net zoals we ook heel zeker weten dat niemand hem had kunnen beroven van zijn levenslust, die sterker wordt als iemand met succes de obstakels die hij tegenkomt weet te overwinnen en de teugels in eigen hand neemt, maar die absoluut onverzettelijk wordt als hij met al zijn wilskracht moet vechten, tegen een paar vermoeide longen, voor een hapje lucht.

Zonder vorm van proces, zonder dat er een gedachte aan wordt gewijd, krijgt de nieuwe mens (Che Guevara) het genadeschot. En daarmee wordt het verlangen geboren dat deze nieuwe mens (deze reïncarnatie) geen illusie of hersenschim is, dat hij zich doorlopend vernieuwt, opoffert voor anderen en zichzelf, groeit

en boven de middelmaat uitsteekt om, al was het maar voor één keer, anders, beter te zijn. Een droom die al eeuwenlang wordt gedroomd, krijgt gestalte. Het nieuwe is in dit geval het ethische, het virtueuze, het onbaatzuchtige. Ontdaan van mystiek moet hij ditmaal fundamenteel menselijk zijn.

Camilo Guevara March
Centro de Estudios Che Guevara
juli 2005